

Національний університет цивільного захисту
України
Кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін

«Затверджую»
Завідувач кафедри СіГД
Полковник служби ЦЗ
О.В. Рябініна
«___» квітня 2019р.

ПОЛІТОЛОГІЯ
ТЕМА №2: «ДЕРЖАВА ЯК ГОЛОВНИЙ
ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТИТУТ»

План

- 1.Осовні теорії виникнення держави.
- 2.Сутність та основні ознаки держави.
- 3.Форми державного правління.
- 4.Виборчі системи.
- 5.Парламентаризм.
- 6.Структура парламентської та президентської республіки.
- 7.Форми адміністративно-територіального устрою держав.

Час проведення : 4 години

План

- 1.Осовні теорії виникнення держави.
- 2.Сутність та основні ознаки держави.
- 3.Форми державного правління.
- 4.Виборчі системи.
- 5.Парламентаризм.
- 6.Структура парламентської та президентської республіки.
- 7.Форми адміністративно-територіального устрою держав.

ДЕРЖАВА У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ.

Для вираження і представництва загальнозначущих інтересів суспільства соціальні групи і індивіди створюють політичні інститути. Найбільш важливим і значущим інститутом політичної системи виступає держава, яка концентрує в своїх руках владу і ресурси, що дозволяють йому ефективно впливати на соціальні зміни.

У зв'язку з цим розглянемо такі навчальні питання:

- 1.Держава як соціально-політична організація суспільства.
- 2.Форми державного устрою і правління.
- 3.Правове і соціальна держава: цінності та принципи.

Питання 1. Природа і соціальне призначення держави в політичній науці розуміються неоднозначно.

Теократична теорія розглядає державу як божий промисел, ґрунтуючись на тезі, що «вся влада від бога».

Патріархальна концепція (засновник - англійський мислитель XVIII століття Роберт Филмер) трактує державу як велику родину, в якій відносини монарха і його підданих ототожнюються з відносинами батька і членів сім'ї.

Концепція суспільного договору сформувалася в XVII - XVIII ст. Згідно з її держава розумілося як суспільний договір, за яким люди в цілях надійного забезпечення своїх природних прав, свобод, захисту особи і власності погодилися створити державу.

Авторами цієї концепції були Дж.Локк, Т.Гоббс і Ж.-Ж.Руссо.

Соціально-економічна концепція К.Маркса пояснює походження держави розколом суспільства на антагоністичні класи внаслідок поділу праці і появи приватної власності, економічно панівний клас створює держава для підпорядкування себе незаможних.

Теорія завоювання з'являється в кінці XIX століття в працях Л. Гумпловича і К.Каутського, які вважали, що перші держави виникли в результаті впливу зовнішнього фактора - завоювання войовничими кочівниками або вікінгами землеробських товариств.

У розглянутих теоріях наголошується один з аспектів соціальної сутності держави: воно або служить інтересам суспільства і особистості, або виступає засобом придушення заможними класами незаможних.

Держава як політичний інститут має низку істотних ознак, які відрізняють його від недержавних політичних організацій (наприклад партій, рухів і т.д.). У сучасному міжнародному праві виділяють три мінімальних ознаки держави: територія, населення (народ) і суверенна влада.

1. Територія - це фізична, матеріальна основа держави. Даний ознака відрізняє побудову держави від родоплемінних, релігійних та ін. Об'єднань. Територія як ознака держави нероздільна, недоторканною і невідчужувана.

2. Населення є людське співтовариство, яке проживає на території даної держави і підпорядковано його влади.

3. Суверенна влада є визначальною ознакою держави, тобто має верховенство всередині країни і незалежністю у відносинах з іншими державами. Будучи суверенною, влада, по-перше, є універсальною і поширюється на все населення країни; по-друге, має прерогативою скасувати будь-які рішення всіх інших суспільних властей; по-третє, має виключні засоби впливу (армія, поліція, в'язниця).

Крім даних ознак деякими авторами виділяються такі компоненти державності, як право, податки, примус і т.д.

Таким чином, попередній аналіз дозволяє сформулювати наступне визначення держави.

Держава - це особлива форма організації політичної влади в суспільстві, що володіє суверенітетом, монополією на застосування узаконеного насильства і здійснює управління суспільством за допомогою спеціального механізму (апарату).

Держава виконує ряд функцій, які відрізняють його від інших політичних інститутів.

Функції відображають головні напрямки в діяльності держави щодо виконання ним свого призначення. Їх можна поділити на зовнішні і внутрішні.

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

внутрішні: зовнішні:

о економічна,

о соціальна,

о правова,

о політична,

о культурно-виховна. о функція взаємовигідного співробітництва,

о оборони країни.

Таким чином, завершуючи перше питання можна зробити висновок, що держава являє собою серцевину політичної системи і особливу форму організації політичної влади в суспільстві.

(до змісту)

Питання 2. Організацію, пристрій і реалізацію державної влади відображає поняття «форма держави».

Форма як сукупність зовнішніх ознак держави включає такі елементи: форму державного устрою, форму правління.

Форма державного устрою - це національно-територіальна організація держави і взаємини центральних, регіональних органів. Основними формами державного устрою є:

- Унітарна держава (Фінляндія, Франція, Японія),

- Федерація (Росія, США, Канада),

- Конфедерація (її риси простежуються в Європейському Союзі).

Під формою правління розуміється спосіб організації верховної державної влади, принципи взаємовідносин її органів, ступінь участі населення в їх формуванні.

Прийнято розрізняти два основні форми правління - республіку і монархію.

Монархія являє собою таку форму правління, при якій верховна державна влада юридично належить одній особі, що займає свою посаду в установленому порядку престолонаслідування.

Розрізняють монархію двох видів:

о абсолютну (Саудівська Аравія, Катар, Оман) і

о конституційну, яка в свою чергу поділяється на:

о дуалістичну (Йорданія, Марокко) - монарх наділений переважно виконавчою владою і лише частково законодавчою,

о парламентську, тут монарх має по суті представницькими функціями (Англія).

Республіка являє собою форму правління, при якій всі вищі органи державної влади або обираються, або формуються загальнонаціональними представницькими установами.

Розрізняють три форми республіканського правління: президентську, парламентську і змішану (напівпрезидентську).

При президентській формі правління глава держави - президент - одночасно є і главою уряду. Президентська республіка відрізняється внепарламентським методом формування уряду і відсутністю в останнього інституту парламентської відповідальності.

Президентська республіка вперше була введена в США на основі конституції 1787 року. Парламентська республіка характеризується проголошенням верховенства парламенту, перед яким уряд несе політичну відповідальність за свою діяльність.

Парламент здійснює по відношенню до уряду ряд функцій: формує і підтримує його, видає закони, затверджує бюджет і тим самим встановлює фінансові рамки діяльності уряду і здійснює за ним контроль. Парламентська форма правління здійснюється в Італії, Німеччині, Швейцарії, Ірландії та ін.

Змішана республіка (напівпрезидентська) існує в Австрії, Португалії, Франції та ін. При цій формі правління сильна президентська влада поєднується з ефективним контролем парламенту за діяльністю уряду.

Таким чином, сучасні держави мають досить складну структуру, яка характеризується формою державного устрою і правління.

(до змісту)

Питання 3. Ідея правової держави має тривалу історію і займає важливе місце в політичних навчаннях минулого. Проте виникнення цілісної концепції правової держави належить до кінця XVIII - початку XIX століття, до періоду становлення буржуазного суспільства, коли в працях Дж.Локка, Ш.Монтеск'є, І. Канта, Т.Джефферсон були сформульовані її основні положення, серед яких можна виділити наступні :

- о верховенство правового закону;
- о реальність прав і свобод громадян;
- о взаємна відповідальність держави і особи;
- о поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову;
- о наявність форм контролю і нагляду за здійсненням законів.

Особливе місце займає проблема становища особистості в правовій державі. У цьому плані слід підкреслити, що саме по собі правова держава не самоціль, а форма вираження, організації і захисту свободи суспільних відносин людей. Зміст свободи, її широта і обсяг визначаються рівнем розвитку суспільства. На основі історичного досвіду склалися основні загальнолюдські уявлення про права і свободи особистості. Серед найважливіших з них: право на життя, на свободу, особисту недоторканність, на освіту, на працю і багато інших.

Важливо підкреслити, що правова держава не тільки проголошує права і свободи, але й створює розгалужений механізм соціально-правової захищеності людини.

Основні шляхи формування даного механізму:

1. перетворення закону у вирішальний засіб управління всіма сторонами життя суспільства;
2. домогтися такого стану суспільства, при якому дотримання закону було б вигідніше, ніж його порушення;
3. перетворення правоохоронних органів у робочий механізм, активно сприяє становленню правопорядку;
4. децентралізація управління.

Ідея соціальної держави була вперше сформульована німецьким вченим Лоренцем фон Штайн в другій половині XIX століття, а в 1930 році Германом Геллером було введено саме поняття «соціальної держави».

Сьогоднішні політологи наступним чином визначають дане поняття, це держава яке прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, а в ідеалі приблизно однакових життєвих шансів.

Умови необхідні для формування соціальної держави:

1. соціальна держава зароджується і формується не спонтанно, а на основі цілеспрямованої політики;
2. необхідними передумовами становлення соціальної держави виступають правове закріплення приватної власності, політичної та соціальної свободи і т.д.
3. відкритість державної влади, її демократизм і лібералізм.

У західній політології виділяють три типи соціальної держави: консервативний, ліберальний і соціал-демократичний.

Таким чином, правову і соціальну державу є найбільшим досягненням світової цивілізації.

Література:

Основна:

1. Озеркин Д.П. Основы политологии: Курс лекций. - Ростов н/Д: "Феникс", 1996.
2. Мельник В,А. Политология: Учебник. - Мн.: Вышэйшая школа, 1996.
3. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.В. Бабкіної, В.П.Горбатенка. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002.
4. Політологія: Навч. посібник для вузів / Упоряд. та ред. М.Сазонова. –Харків. 1998.

Додаткова:

1. Бро Ф. Политология / Перевод с французского. - М., 1992.
2. Бурдые П. Социология политики. -М.,1993.
3. Гаевский Б. Философия политики. – К., 1993.
4. Зотов А.Ф. Политология как учебная дисциплина // Политология и современный политический процесс. М., 1990.
5. Бодуен Ж. Вступ до політології. – К., 1995.
6. Августин Блаженный. О граде Божием. - М., 1994.
7. Аристотель. Политика. - Сочинения: В 4-х т. - Т.3. - М., 1981.
8. Гегель Г.В.Ф. Философия права. - М., 1990.
9. Гоббс Т. Сочинения: В 2-х т. - М., 1991.
10. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии. -Собр.соч.: Т.4.
11. Мясников О.Г. Субъекты политики. // Соц.-пол. журнал. - 1993. - №№ 5, 6.
12. Политический статус личности. // Соц.-пол. журнал. - 1992. - № 8.
13. Тард Г. Личность и толпа. - СПб, 1903.
14. Шестопап Е.Б. Личность и политика. - М., 1998.
15. Таккер Р. Политическая культура и лидерство в Советской России. От Ленина до Горбачева. // США: Экономика, политика, идеология. 1990. №12.